

Марія ЧАБАЙОВСЬКА,
доцент кафедри української мови та методики навчання
факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П.Драгоманова;
Світлана ШАРОВАРКО,
учитель вищої категорії, вчитель-методист
спеціалізованої школи I–III ст. ім. О.Маковея
з поглибленим вивченням інформаційних технологій
та технологічних дисциплін м. Заліщики Тернопільської обл.

Застосування технології формування критичного мислення молодших школярів у процесі вивчення творчості Т.Г.Шевченка

Актуальність дослідження. Найважливішими завданнями сучасної школи згідно з новим Законом "Про повну загальну середню освіту", прийнятим Верховною Радою України 16 січня 2020 року, є "формування особистості учня (вихованця), розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду; виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної мови, регіональних мов або мов меншин та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй".

Великі можливості для виховання в молодших школярів почуття любові до України, національної гордості за її славних синів мають твори Тараса Григоровича Шевченка, а також твори про Великого Кобзаря, що широко представлені в підручниках "Українська мова та читання" (2 клас) та "Літературне читання" (3 клас).

Вивчаючи на уроках літературного читання твори Т.Г.Шевченка, вчитель повинен думати, як донести його слово, його ідеї до учнів. Адже Тарас Шевченко – видатний український поет і художник. Ім'я цієї людини є уособленням непереборної волі, сили духу, пророчого дару. І сьогодні його ідеали – Україна, Мати, Воля, Правда, Любов – священні для нас.

За словами Івана Дзюби, "Шевченка розуміємо настільки, наскільки розуміємо себе – свій час і Україну в нім. Та, щоб краще збагнути його як нашого сучасника, треба повніше збагнути його як сучасника людей, проблем, суспільства середини XIX ст. Шевченко сам приходить у наш час. Але й ми повинні йти в його час. Тільки так між нами й ним глибшатиме взаєморозуміння".

Реалізувати ці завдання можливо через застосування в освітньому процесі початкової школи технології формування та розвитку критичного мислення молодших школярів.

Поняття "критичне мислення" та стратегії технології критичного мислення висвітлювали у своїх працях такі відомі психологи та педагоги, як С.Рубінштейн, О.Тихомиров, О.Леонт'єв, Я.Чаплак, Л.Виготський, П.Гальперін, Д.Ельконін, Г.Костюк; В.Сухомлинський, В.Бондар, О.Савченко, М.Вашуленко, А.Каніщенко, О.Пометун, С.Сисоєва, А.Лякішева, В.Вітюк та ін.

Мета статті: дати методичні рекомендації щодо застосування технології формування критичного мислення на уроках читання в 2 класі та літературного читання в 3 класі, на яких вивчаються твори Т.Г.Шевченка або твори про Великого Кобзаря.

Стратегії розвитку критичного мислення на уроках читання (2 клас)

(за підручником Савченко О. Я. Українська мова та читання: підручн. для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2 // О. Я. Савченко. – К. : УОВЦ "Оріон", 2019. – 144 с. : іл.).

Стратегія "Мозкова атака"

Тема. Ознайомлення із життям і творчістю Тараса Шевченка.

Починаючи вивчення розділу підручника "Шевченкове слово", варто застосувати таку стратегію розвитку критичного мислення, як "Мозкова атака".

Учитель оголошує тему, яка розглядатиметься на уроці, і записує її посередині дошки – "Тарас Григорович Шевченко". Пропонує учням пригадати все, що вони знають про Великого Кобзаря.

Здобувач освіти висловлює свої думки, а він записує їх на дошці (не коментує: правильно, неправильно; не ставить запитань). Потім запитує: "Щодо якої думки у вас може виникнути сумнів?" – (поряд ставить знак питання); "Про що ви хотіли б дізнатися більше?" – (знак оклику).

Висновок. Ця стратегія дає можливість не тільки з'ясувати рівень сформованості предметних компетентностей здобувачів освіти з вивченої теми, а й спланувати роботу вчителя та учнів з метою засвоєння нового матеріалу на наступних уроках.

Стратегія "Попереднє керівництво"

Тема. Дмитро Красицький "Тарас Шевченко".

Учитель пропонує здобувачам освіти такі завдання:

> Прочитайте вислови. Подумайте, чи відповідає їх зміст написаному в тексті.

> Якщо ви вважаєте правильним те, про що в них говориться, ставте у квадратику біля відповідного речення позначку "+", якщо неправильним – "-".

- У малого Тараса було щасливе дитинство.
- Хлопчик рано залишився сиротою.
- Його батько був багатою людиною.
- Батько сказав, що синові з господарства нічого не треба: з нього вийде неабищо.
- Тарас став великим художником і народним поетом.

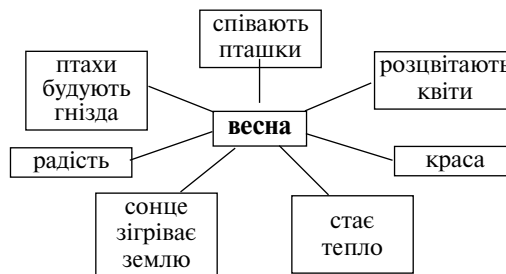
Висновок. Учитель пропонує учням кілька суджень з теми уроку. Учні оцінюють їх істинність. Опрацювавши тему, звіряють власні припущення з отриманою інформацією.

Стратегія "Асоціативний куш"

Тема. Т. Шевченко "Встала весна..."

На етапі актуалізації опорних знань, умінь і навичок можна застосувати стратегію "Асоціативний куш".

На дошці вчитель пише лексему *весна* і пропонує учням записати слова та фрази, які спадають на думку, коли вони її чують.

Після того, коли всі думки записані, вчитель пропонує учням установити зв'язки між словами.

Завдання:

– Складіть речення, поєднавши слово *весна* з однією із асоціацій.

– Складіть речення, поєднавши слово *весна* з двома і більше асоціаціями.

– Складіть зв'язне висловлювання, використовуючи слова й словосполучення, записані в "асоціативному куші".

– Прочитайте вірш "Встала весна..."

– Як поет описує весну?

– Чи схожі ваші асоціації з тими, які виникли у Тараса Шевченка?

Висновок. Ця стратегія спонукає учнів думати вільно та відкрито стосовно певного предмета, образу, теми, включаючи почуття, емоції, сприяє розвитку зв'язного мовлення.

Стратегії розвитку критичного мислення на уроках літературного читання (3 клас)

(за підручником Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 3 кл. : підручн. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2013. – 192 с. : іл.).

Стратегія "Джигсоу І" ("Мозаїка")

Тема. Антін Лотоцький "Малий Тарас чумакує".

Крок 1. Ділимо текст "Малий Тарас чумакує" на 3 логічно завершені частини.

1 частина – від початку тексту до речення "І пригадує собі, як то він уже "їхав з чумаками", тому чи не чотири роки вже буде, тоді, як він ішов до "залізних стовпів".

2 частина – від речення: "На другий день раненько батько з Тарасом поснідали, сіли на віз, перехрестилися і ... воли рушили" до речення "Тільки то вже не те, що було колись, тепер уже багато степу зорали, замість тирси пшениця шумить".

3 частина – від речення "Ідуть далі" до кінця тексту.

Крок 2. Створюємо "домашні" групи (кількість учнів у групі залежить від кількості частин у тексті).

Крок 3. Учні "домашньої" групи розподіляються за номерами від 1 до 3 та запам'ятовують свій номер.

Крок 4. Кожен учень у "домашній" групі одержує свій фрагмент тексту.

Крок 5. Створюються три "експертні" групи. З "домашніх" груп учні переходять у "експертні" відповідно до свого номера.

Крок 6. Учні в "експертних" групах читають свою частину тексту, визначають головну думку, ключові слова, відповідають на запитання для перевірки розуміння тексту.

Пам'ятка для роботи 1 експертної групи

1. Прочитайте свою частину тексту.

2. З'ясуйте значення незнайомих слів. Для цього зверніться до тлумачного словника.

Орієнтовні слова: *церковні бані, мачуха, пасинки, чумаки, чумакувати.*

3. Дайте відповіді на запитання:

– Як письменник описує літо 1824 року?

– Чому в хаті Шевченків було невесело?

– Які почуття виникали в батька й дідуся у зв'язку з вчинками мачухи?

– Який вихід із ситуації, що склалася, запропонував дідусь?

– Знайдіть у тексті слова, що передають емоції малого Шевченка.

– Як ви розумієте вислів – "мов би його на сто коней посадили"?

– Про які пригоди мріяв Тарас?

4. Яка головна думка цієї частини тексту? Підберіть до неї заголовок.

5. Перекажіть першу частину тексту.

Пам'ятка для роботи II експертної групи

1. Прочитайте свою частину тексту.

2. З'ясуйте значення незнайомих слів. Для цього зверніться до тлумачного словника.

Орієнтовні слова: *віз, воли, хутір, буйна трава, тирса.*

3. Дайте відповіді на запитання:

– Коли батько з Тарасом вирушили в дорогу?

– Які краєвиди відкривалися перед ними?

– Як називається місто, яке побачив малий Тарас?

– Які риси характеру Тараса виявилися в розмові з батьком?

– Як батько описав степ? Знайдіть опис у тексті.

4. Яка головна думка цієї частини тексту? Підберіть до неї заголовок.

5. Перекажіть другу частину тексту.

Пам'ятка для роботи III експертної групи

1. Прочитайте свою частину тексту.

2. З'ясуйте значення незнайомих слів. Для цього зверніться до тлумачного словника.

Орієнтовні слова: *безмежний степ, обабіч, запорожці, татари, ясир, бранці, гайдамаки.*

3. Дайте відповіді на запитання:

– Знайдіть опис степу.

– Якими постають у Тарасовій уяві запорожці?

– Про які звичаї запорожців згадується в тексті?

– Від кого дізнався малий Тарас про чубатих запорожців?

– Як ви розумієте вислів – "бігає зором по степу"?

4. Яка головна думка цієї частини тексту? Підберіть до неї заголовок.

5. Перекажіть третю частину тексту.

Крок 7. Після обговорення частини тексту в "експертних" групах учні повертаються в "домашні" групи. Там вони доповідають про свою частину. Таким чином всі члени "домашньої" групи ознайомлюються з текстом.

Крок 8. Перевірка розуміння тексту всіма учнями. Для цього слід влаштувати загальне обговорення в класі, запропонувати створити таблицю чи малюнок, працюючи в групі, виконати тестове завдання, написати власні думки щодо тексту.

Тестування

1. Коли відбувалися описані події?

а) Влітку 1824 р.;

б) восени 1824 р.;

в) взимку 1824 р.

2. Хто запропонував взяти малого Тараса чумакувати?

а) Батько;

б) дідусь;

в) мачуха.

3. Якою місциною пролягав шлях чумаків?

а) Полеми;

б) гірською місцевістю;

в) степом.

4. Хто розповів малому Тарасу про запорожців і гайдамаків?

а) Дідусь;

б) батько;

в) чумаки.

"Читацьке колесо фортуни"

Напишіть власне висловлювання щодо змісту тексту, давши відповідь на одне із запитань "Читацького колеса фортуни":

– Якби ти потрапив у цю історію, що б ти там змінив?

- Що ти хочеш запитати у героїв історії?
- Розкажи героям історії, як сучасне життя відрізняється від їхнього?
- Склади власне продовження історії.

Стратегія критичного мислення "Джигсоу II"

Тема. **Оксана Іваненко "Тарас у наймах" (3 клас).**

Крок 1. Створюємо "домашні" групи.

Крок 2. Учні "домашньої" групи розподіляються за номерами від 1 до 5 та запам'ятовують свій номер.

Крок 3. Кожен учень у "домашній" групі опрацьовує весь текст, але одержує експертну картку з переліком завдань, на які шукатиме відповіді під час роботи в "експертній" групі.

Крок 4. Створюється п'ять "експертних" груп. З "домашніх" груп учні переходять у "експертні", відповідно до свого номера.

Крок 5. Учні в "експертних" групах виконують свої завдання. Таким чином, кожна "експертна" група вивчатиме текст під своїм кутом зору.

Пам'ятка для роботи I експертної групи

Група "Шукачі слів"

1. Прочитайте текст.
2. Знайдіть незнайомі слова.
3. З'ясуйте їх значення. Скористайтесь тлумачним словником.

Пам'ятка для роботи II експертної групи

Група "Шукачі цитат"

1. Прочитайте текст.
2. Дайте відповіді на запитання, підтвердивши свої слова цитатами з тексту "Тарас у наймах".
3. Заповніть таблицю (стратегія критичного мислення "Щоденник подвійних нотаток").

Твердження (запитання)	Цитата
Тарас дуже хотів вчитися	"– Все робитиму для вас: воду носитиму, дрова колотиму, в школі прибиратиму, тільки дозвольте жити в школі і вчитись"
Яким було навчання у дяка із сусіднього села?	"Та новий учитель наказав зразу Тарасові воду носити з річки аж на гору, де його хата стояла, потім фарбу примусив розтирати, а вчити й не збирався"
Що відповів третій дяк Тарасу?	"– Нічого з тебе не вийде. Ні швець, ні кравець, ні на дуді ігрець"
На що сирота витрачав зароблені гроші?	"Заробить якусь копійку, купить своїм бідним сестричкам, Яринці і сліпенькій Марійці, цукерку чи бубличок, а собі аркушик грубого сірого паперу"
Якими талантами обдарував Бог Тараса?	"Сховається у бур'янах, малює і співає сумні пісні. Дуже хороший був голос у Тараса"

Пам'ятка для роботи III експертної групи

Група "Спостерігачі за рухом героя"

1. Прочитайте текст.
2. Проаналізуйте, як розгорталися події в тексті.
3. Поділіть текст на частини.
4. Складіть план.

Пам'ятка для роботи IV експертної групи

Група "Дослідники"

1. Прочитайте текст.
2. Користуючись довідковою літературою, підготуйте:
 - Довідку про життя і творчість Оксани Іваненко.
 - Дізнайтеся роки життя Т.Шевченка.
 - Хто такі кріпаки?

Пам'ятка для роботи V експертної групи

Група "Гі, хто запитують"

1. Прочитайте текст.
2. Підготуйте запитання до автора твору, головного героя.

Крок 6. Учні повертаються у "домашні" групи, звітують про виконання своїх завдань, діляться думками.

Вивчення в такий спосіб багатогранної творчої спадщини великого сина України – геніального поета й художника Тараса Григоровича Шевченка – сприяє здійсненню національного виховання молодших школярів, формуванню в них критичного мислення та розвитку творчих здібностей. Для здійснення позаурочної роботи до Шевченківських днів пропонуємо скористатися сценаріями виховних заходів, зокрема із застосуванням проектно-технології навчання, за вказаними посиланнями.

Л і т е р а т у р а

1. *Дзюба І. М.* Тарас Шевченко. Життя і творчість. – 2-ге вид., доопрац. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2008. – 718 с.
2. *Каніщенко А. П., Чабайовська М. І.* Українська мова: абетка в асоціативних кушах та сенканах: інтегрований посібник для учнів початкових класів / А. П. Каніщенко, М. І. Чабайовська. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2017. – 176 с.
3. *Каніщенко А. П., Чабайовська М. І.* Методика роботи над словом: навч.-метод. посібник / А. П. Каніщенко, М. І. Чабайовська. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 168 с.
4. *Лякішева А. В., Вітюк В. В., Каушуб'як І. О.* Кейсбук методів і прийомів критичного мислення в початковій школі. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2019. – 104 с.
5. *Чабайовська М. І., Кархут О. І.* Організація проектно-діяльності молодших школярів у процесі проведення позаурочної роботи з літературного читання / М. І. Чабайовська, О. І. Кархут // Початкова школа. – 2014. – № 2. – С. 4–9.
6. *Чабайовська М. І., Шароварко С. М.* Формування ключових та предметних компетентностей молодших школярів на уроках літературного читання у 2 класі (на матеріалі творчості Т. Г. Шевченка) / М. І. Чабайовська, С. М. Шароварко // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 1–3.
7. *Чабайовська М. І., Шароварко С. М.* Використання інтерактивних технологій навчання на уроках літературного читання у початкових класах (на матеріалі творчості Т. Г. Шевченка):

У кн. "Вічно живе слово Кобзаря". – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – С. 20–25 (128 с.).

8. *Чабайовська М. І., Шароварко С. М.* Наш Кобзар (виховний захід): у кн. "Вічно живе слово Кобзаря". – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2014. – С. 114–121 (128 с.).

9. *Шевченко Т. Г.* Кобзар. – Харків : ВД "Школа", 2014. – 576 с.: 48 арк. іл.

10. <https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyato-novij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-za-progolosuvali-450-nardepiv>

11. <https://nus.org.ua/articles/krytychne-myslennya-2/>

Анотація. У статті подано стратегії формування і розвитку критичного мислення для використання на уроках читання в 2 класі та літературного читання в 3 класі у процесі вивчення програмових творів Т. Г. Шевченка або творів про Великого Кобзаря за підручниками: Савченко О. Я. Українська мова та читання: підручн. для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 2 // О. Я. Савченко. – К. : УОВЦ "Оріон", 2019. – 144 с. : іл.; Савченко О. Я. Літературне читання. Українська мова. 3 кл.: підручн. для загальноосвіт. навч. закл. / О. Я. Савченко. – К. : Видавничий дім "Освіта", 2013. – 192 с.: іл., а також методичні рекомендації до їх застосування.

Ключові слова і формулювання: Т. Г. Шевченко, видатний український поет і художник, творчість Великого Кобзаря, літературне читання, стратегії формування і розвитку критичного мислення: "Мозкова атака", "Попереднє керівництво", "Асоціативний куш", "Джигсоу І", "Джигсоу ІІ", "Читацьке колесо фортуни", "Щоденник подвійних нотаток".

ПОЧАТКОВА ШКОЛА

№ 3
2020

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

**ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ НА МАТЕРІАЛІ
ПРОГРАМОВОГО КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

**ЕТАП ЦІЛЕПОКЛАДАННЯ
У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ**

**ПОДОЛАННЯ ШКІЛЬНИХ СТРАХІВ
У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ**

«ПОЧАТКОВА ШКОЛА»

щомісячний науково-методичний журнал

№ 3 (609) БЕРЕЗЕНЬ 2020

Засновники –
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ,
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»
Видавець –
ВИДАВНИЦТВО «ПОЧАТКОВА ШКОЛА»
Видається з липня 1969 року
Київ

Головний редактор

Світлана ТАРНАВСЬКА

Редакційна колегія:

Іван БЕХ, Надія БІБІК, Микола ВАШУЛЕНКО,
Галина ДРЕВАЛЬ, Валентина ЗАТОРЖИНСЬКА,
Людмила КОВАЛЬ, Ярослава КОДЛЮК,
Юлія КОЛЕСНИКОВА (завідувач відділу),
Тетяна КОХНО, Людмила ЛІЩИНСЬКА,
Людмила ЛОПУШАНСЬКА (відповідальний секретар), Алла ЛУК'ЯНЕЦЬ,
Світлана МАРТИНЕНКО, Віра МЕЛЕШКО,
Олександр МИТНИК, Антоніна МОВЧУН,
Ізольда НІЗЕЛЬСЬКА, Оксана ОНОПРІЄНКО,
Наталія ПАРХОМЕНКО, Катерина ПОНОМАРЬОВА,
Катерина ПРИЩЕПА, Тетяна ПУШКАРЬОВА,
Олександра САВЧЕНКО, Світлана СТРИЛЕЦЬ,
Володимир ТИМЕНКО, Людмила ХОРУЖА,
Тетяна ЯРЕМЧУК (заступник головного редактора, завідувач відділу).

Зареєстровано Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України серія КВ, №6506 від 09.09.2002 року.
Підписано до друку 25.02.2020. Формат 84x108/16.
Папір газетний. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 6,72.
Умовн. фарбовідб. 6,72. Обл.-вид. арк. 9,75.
Зам. 0104003.

**Адреса редакції: 04213, Київ,
вул. Прирічна, 25-А, к. 12,
тел./факс (044) 501-03-87
www.pochatkova-shkola.net
e-mail: pochatkovasc.ua@gmail.com**

Видруковано у видавництві «Преса України».
03148, Київ, вул. Героїв Космосу, 6
Свідоцтво № 35481684
http://www.pressa.kiev.ua/
Якість друку повністю відповідає наданому видавцем
видавничому оригіналу.

© «Початкова школа», 2020

ЗМІСТ

Психолого-педагогічний практикум

Рашковська І. Подолання шкільних страхів
у дітей молодшого шкільного віку 1

Методика і практика навчання

Фідкевич О. Етап цілепокладання у процесі формування
оцінювання: мета, роль та форми актуалізації 7

Вашуленко М., Дубовик С. Формування в учнів початкових класів
дослідницьких умінь на матеріалі програмового курсу
української мови 11

Чабайовська М., Шароварко С. Застосування технології
формування критичного мислення молодших школярів
у процесі вивчення творчості Т.Г.Шевченка 17

Слабинська Н. Інтегрований урок української мови і читання
у 2 класі за Типовою освітньою програмою, розробленою
під керівництвом О.Я.Савченко 21

Дворська А. Урок англійської мови в 1 класі 24

Чупрун Л. Тематичний день для учнів 2 класу:
що може об'єднати спільноту..... 25

Кузнецова С. Математична подорож Африкою 31

Красоткіна Н. День Землі – (Терра) 22 квітня 34

Сергіна С. Урок інформатики в 3 класі 40

Коряченко Л. Година здоров'я “Бути здоровим – це круто!” 41

Розкажи про свій клас 44, 50

А я роблю так ...

Павленко Л., Джулинська І. Слухання і театралізація
за педагогічною технологією навчання читання та письма
“Щоденні 5” 45

Бесіди про духовність і мораль

Голибард Є. Досліджувати світ необхідно, цінуючи знання
та моральні принципи 48

Нам пишуть

Каленіченко О., Ісаєва Л. Урок “Я досліджую світ” у 1 класі 51

Слово художній самодіяльності

Швець О. “Благослови, мати, весну закликати!” 53

Рак Л. Добрий сміх – ліки від усіх недуг 57

Попач Г. Світле свято Великодня 60

Конкурс “І сталося диво...” 62

На 1 стор. обкладинки. 3 клас (2019–2020 н.р.). Вищедубечанська
ЗОШ І–ІІІ ступенів Вишгородського району Київської області,

*Передрук будь-якого матеріалу українською або іншими мовами
без письмової згоди редакції заборонено.*